

Стефан Гърдев (Велико Търново)

ПРЯКОРИ ПРЕЦЕДЕНТНИ ИМЕНА

Живое слово таит в себе интимное отношение к предмету и существенное знание его сокровенных глубин. Имя предмета – не просто наша ноэма, как и не просто сам предмет. Имя предмета – арена встречи воспринимающего и воспринимаемого, вернее, познающего и познаваемого.

Алексей Фьодорович Лосев¹

Процесът на даване на индивидуално название е свързан с основни въпроси от теорията на езика през цялата многовековна история на нейното съществуване. Най-далече от единство, в днешния си вид лингвистиката продължава по различни начини да търси отговори, в повечето случаи на частни въпроси, свързани с персоналната номинация, както и да се опитва да обясни с привеждането на психологически, прагматически, модалнологически и пр. основания факта на единичната референциална отнесеност на т. нар. “твърди десигнатори”, които при това не притежават обобщаващо и общо за различните носители на езика понятийно значение, нито дори такъв набор от единични или общи семантични признаци.

От своя страна, даването на прякор е не по-малко любопитен лингво-семиотичен и културологичен процес, в проучването на който, струва ми се, могат да бъдат направени още редица наблюдения и изводи.

Така например, разбирането, че за стабилизирането на един прякор е достатъчно неговото сполучливо приписване, е важно, но не единствено обяснение за това явление. Не по-малка роля за това има и възможността за повтораемост на неофициалното име в устойчива среда, което, мисля, е в основата на активния съвременен процес за редуциране на употребата на прякори. Всъщност, голямата разлика във възможностите за пораждаване на прякор между нашето време и времето преди двадесетина години например

не е в наличието или липсата на хора с добър езиков усет, оригинално мислене и чувство за детайла или акцента в образа. Разликата, очевидно, е във възможностите за повтораемост. Тук влияят типични особености на съвременната лингвокултурологична среда, като високата степен на мобилност, на информативност и на анонимност (срв. с понятието “виртуална пустиня”). Те блокират (по различен начин) възможността за пораждање на прякори в ограничена общност (от типа на селото или малкия град) и я заместват с възможността за бързото медийно налагане на прякори в национален мащаб (срв. напр. *Мистър 10%, Дългия*). Разликата между двата вида пораждање е в това, че вторият има много по-малка честотност (на поява), а за сметка на това е с много по-голям ареал на разпространение.

Впускането в размишленията, които може да породи този увод, би изместило темата на доклада. Както личи и от неговото заглавие, той има своята лингвокултурологична насоченост – поради факта, че терминът **прецедентни имена** принадлежи на специалната терминология, която тясно лингвистичното направление “лингвокултурология” се принуждава да си изработва, за да успее да докаже правото си на съществуване в гъсто населената вече територия на “несъщинските лингвистики”, т. е. в научното пространство, оградено от направления като психолингвистика, етнолингвистика, когнитивна лингвистика, социолингвистика².

Като “прецедентни имена” се определят “собствените имена, които са свързани с широко известни текстове” или “със ситуации, познати на голяма част или на цялата нация”³. Това са условия за създаване в името на т. нар. културна конотация, която се приема за свързващо звено между двете семиотични системи – на езика и на културата. “Културата прониква в системата от тези [езиковите – бел. м., С. Г.] знаци посредством асоциативнообразните основания на тяхната семантика и се интерпретира чрез проявената връзка на образите със стереотипите, еталоните, символите, митологемите, прототипичните ситуации и другите знаци на националната култура”⁴. За въведените като основен обект на описание в лингвистичната културология *прецедентни имена на културата*⁵ обаче липсват по-обстойни проучвания и това едва ли е случайно. При анализи, насочени към проблема за взаимодействието на две знакови системи, каквито са културата и езика, е естествено да се стигне до въпроса за семантичните средства и основания на това взаимодействие, които да бъдат потърсени под формата на семантични единици, семантични множители, семантични универсалии,

прототипични семи и пр. Когато става дума за *собствени имена* обаче, изследвачът се изправя пред познатите особености на тяхната непонятност и това логично води до трудността да бъде приписвано допълнително културно значение на езиковата единица. Ето защо, преди да се впускате в разсъждения за културологичната конотация на собствените имена, е необходимо да се върнем (и не само поради последователността на школите) към тяхната семиотична специфика. На базата на вече ексцерпиран материал за употребяваните като прякори собствени имена, тук ще се опитаме да предложим анализ и за още по-специфичната знаковост на прякора.

Определението за същността на прецедентните имена, ако не друго, поне демонстрира ясно редицата лингвистични проблеми, които могат да се свържат с този обект, ако той се превърне в тема на обширен анализ. Те могат да бъдат проучени от гледна точка на начините и степените, по които в езика е закрепена тяхната културна конотация. Така напр. тези имена могат да бъдат отложени в устойчивия фразеологичен фонд на езика, да бъдат част от устойчивите сравнения, да бъдат материал за словообразуване или да служат на речеви сравнения и метафори. При това тези разлики в лингвистичната усвоеност на прецедентните имена вероятно са в зависимост от мащаба на лингвистичната среда, за която те се явяват прецедентни – наднационално и надрелигиозно, обособено национално или обособено религиозно, ограничено професионално, социално или териториално, та до отделния субект на речта и отделния комуникативен акт. С това възниква и проблемът до каква степен на разпространеност, усвоеност и закрепеност (съответно – до каква степен на инцидентност) на дадено явление може да му се приписва културна значимост и съответно да се говори за прецедентни имена. Голяма част от посочените въпроси възникват и във връзка с анализирания тук материал и се надявам да получат своя отговор по-късно.

Главната особеност на анализирания пример е в това, че като собствени имена (прякори) се употребяват други собствени имена (прецедентни). В познатите ми изследвания по българска ономастика се описват прякори, които са образувани от нарицателни имена, а те, знае се, притежават (за разлика от собствените) **понятийно значение**, някой (някои) от признаците на което става основание за приписването им като собствени с характеризираща функция (приписване, което се извършва чрез пренос, характеризира като сходен с метафоричния)⁶. Това обяснение за семантичната трансформация на нарицателните имена при употребата им като прякори не може да бъде използвано в този си

вид, когато мотивиращи прякора са други собствени имена.

1. Предварителна теоретична постановка

1.1. За лингвистичните анализи е особено необходимо да се прокара ясно разликата между понятията “*клас*” и “*множество*” (традиционно неразграничавани дори в изследвания с високопрофесионално изградена терминология). Класът е качествена съвкупност от обекти, определена чрез набор от притежавани признаци и абстрахиране от различителните признаци вътре в класа. Множеството е количествено определима съвкупност от обекти, обединявани от т. нар. *характеристично свойство*, което може да е напълно произволно, както и да има актуален характер и задължително е надбавено над признаците, необходими за номинацията на класа⁷.

1.2. Собствените имена “не са свързани с признаците на предметите”⁸. При делението на съществителните на лексикосемантични групи в теорията за денотацията се приема, че това са имена, които са лишени от сигнификат⁹.

Ето как представя (в обобщен вид) подредбата на имената от гледна точка на тяхната знакова специфика Ст. Буров.

Предметните имена “имат както екстензионал, така и интензионал”, което се обяснява с факта, че те са “означения на конкретни обекти, имащи пространствени граници и съществуващи по-дълго или по-кратко във времето, без да губят същността си. Но обектите не са просто ограничени в пространството и времето части от обкръжаващия ни свят, а носители на набор от свойства, въплътени в материални носители”.

От своя страна, “абстрактните имена нямат екстензионал, но имат интензионал, а собствените имена имат екстензионал, но са лишени от интензионал.”

А като цяло, “Противопоставянето на съществителните имена на собствени, предметни и абстрактни имена е градуално противопоставяне, което може да се представи във вид на скала, двата края на която се заемат от собствените и абстрактните имена с център предметните имена”¹⁰.

Известен и научно обоснован е и фактът, че собственото име може да придобие (чрез връзката с означавания обект и при продължителна употреба в дадена микро или макролингвистична среда) своя “причинна (каузална) история”¹¹, разбирана тук като *съвкупност от (ситуативни) характеристични признаци*. Тъй като (по Вежбицка) собствените имена означават “обектът, който се нарича така”, придобиването на допълнителни характеристични признаци (добавяни към първоначалната

референциална отнесеност на името) е **заложено по принцип** посредством възможността за свързване на името с индивидуалните признаци на обекта (който се нарича така), познати в ограничителния контекст, в който собственото име функционира като такава¹².

1.3. Чрез своята каузална история собственото име на (повече или помалко) “известно” лице се превръща в самостоятелен символ¹³ и при липса на “метафоризиращ” контекст десигнира непосредствено един-единствен обект¹⁴. Подобен **единичен символ** различаваме от **понятието** (което е принципно множествено), като използваме за него термина **тип**, с който се визира качествената определеност на **единичен** обект, т. е. на уникат.

1.4. Собствено име, което е прецедентно за по-тясна или по-широка културна среда, десигнира единичен обект посредством познатата за езиковата общност каузална история, зад която се крие съвкупност от характеризиращи признаци, тоест то се явява име на тип.

Подобни процеси могат да се наблюдават във:

– хиперкултурологичен контекст, напр. *Ева, Адам, Исус, Юда, Пилат* и др. имена на лица от Стария и Новия завет¹⁵;

– мултикултурологичен контекст, такъв притежават (за европейца) напр. имена като *Наполеон, Сталин, Хитлер, Айнщайн, Колумб, Гаврош, Дон Кихот* и др.;

– в национален контекст (което позволява открояването на национално-специфичните прецедентни имена, или на прецедентните имена на **културата**); такива за българина са имена като *Левски, Ботев, Бай Ганьо, поп Кръстьо, Паисий, Вазов, Стамболов, Гунди* и др.;

– но и в много по-ограничена лингвистична среда, напр. в семейството, където често срещано явление е назоваването (не официално, а речево) на детето с името на някой от неговите родители или роднини, поради проявено сходно качество или поради обща прилика (в такива случаи дори полът може да бъде пренебрегнат, разбира се – много по-рядко, и напр. момиче да бъде наречено “Йордане!”, което да е синонимно на “бащичко” или “вуйчичко”, да речем).

2. Анализ

2.1. В направените общотеретични наблюдения за знаковата специфика на прозвищните имена е посочено, че те “образуват **преходна зона** (подч. мое – С. Г.) между предметните и собствените имена (имат екстензионал, еднакъв със собствените, и интензионал, подобно на предметните имена)”¹⁶.

Кратката формулировка (но тези разсъждения са периферни за автора) на пръв поглед уеднаквява семантичната структура на прозвищата със структурата на предметните имена, които, както се каза, също имат и екстензионал, и интензионал. Показателно обаче е приравняването на техния екстензионал не с този на предметните имена, а с екстензионала на собствените (които са “средство за идентификация на единични, индивидуализирани обекти”).

Разсъжденията за междинния характер на прозвищата са пряк резултат от факта, че е наблюдавано тяхното образуване от нарицателни имена (с отчетлива качествена характеристика) или от прилагателни имена. Също отбелязвайки, че “В известен смисъл те [собствените прозвищни имена] са преходни по значение и словообразователен състав между нарицателни и собствени”, Ст. Георгиев посочва, че “до голяма степен прозвищните собствени имена се градят върху известна обобщеност, която нарицателните са придобили като символ на нещо установено, характерно”.

2.2. Тези правилни наблюдения за специфичния и междинен знаков характер на прозвищните имена не са достатъчни обаче, за да се обясни възможността да се образуват прякори от собствени имена, които, както се посочи, се отличават с липсата на интензионал, т. е. на понятиен компонент в значението, а следователно – на съвкупност от признаци, които биха станали основа на метафоричната употреба като прякор.

2.3. Според застъпваното в това изложение мнение възможността в прякори (които са междинни защото имат, макар и специфичен, интензионал) да се превърнат собствени имена (които не са понятийни думи) се корени във факта, че собственото име може да се съотнесе допълнително с един или множество характеристични (актуални) признаци, когато то е развило своя “каузална история”, превръщайки се с това в име на тип (или в “прецедентно име”).

Това означава, че “междинно положение” заемат най-напред т. нар. прецедентни имена (оставайки в рамките на собствените, т. е. по-точно ще е да го определим като “периферно положение”). Придобиването на **признакова определеност** от собствените имена е в основата на възможността за тяхната (“метафорична”) употреба като прякор за именуване на друг обект¹⁷.

Използването на прецедентните имена като първични собствени (при официалното наименоване) има различен характер. Според мен то е мотивирано не от определен признак, приписван на “историческия” денотат,

а от самия факт на “прецедентност”, известност на името, или от действието на тези два фактора комплексно. Както ще се види при представянето на материала, списъкът на прецедентните имена прякори не съвпада със списъка на прецедентните официални имена и посочената разлика е вероятно едно от обясненията за това различие.

Така напр. при даването на ЛИ *Сталин* или *Ленин* не се използва тяхно характеристично свойство, което да се свърже с притежавано качество от именувания обект, най-малкото поради предварителността на акта на кръщение. Причината за такава употреба според мен дори не е евентуален пожелателен характер на името (напр. да бъде силен, умен, властен, горд или под.). В подобни случаи роля за избора на името има в много повисока степен аксиологическата оценка на автора на номинацията за еднозначно денотираната поради прецедентността на името персона, т.е. разнообразни политически, естетически, научни или др. пристрастия. Съществена разлика между двата вида именуване (с ЛИ и с прякор) е високата степен на инцидентност при персоналния избор на лично име за официално кръщение, което може да доведе до употреба на “прецедентни” имена (по-скоро “инцидентни” имена), като да речем по името на “впечатляваща” героиня от романтичен филм. Даването на прякор, от своя страна (след като и то надхвърли периода си на “инцидентност”), задължително изисква продължителна употреба на името от по-широк колектив. Това условие е причина и за разминаването на списъка на прякорите и списъка на прецедентните имена, употребявани в оказионалното словообразуване¹⁸, тъй като при него (като се има предвид и информационната характеристика на съвременното общество) “прецедентността” на името може да е изключително краткотрайна. Разбира се, за лингвокултурологичния анализ твърде съществени са и примерите, когато прецедентните имена се използват като названия на изкуствени локуси: градове, улици и площади, институции, периодични издания и др. – тяхна основна употреба. Те обаче нямат семиотичната специфика на прякорите, която е основната тема на този доклад, поради което не се използват за съпоставка. Определен интерес би представлявало едно бъдещо проучване на прецедентните имена като зооними.

2.4. Употребата на прецедентно име като прякор може да е мотивирана от сходство по един признак или по няколко признака, които най-общо могат да се разделят на персонални (вътрешни и външни), социални и случайни. Самите прякори можем да групираме така¹⁹:

- по типичен признак на характера или поведението (вкл. по изявено отношение, изявено най-често с типична речева характеристика);
- по типичен външен признак;

- по типичен социален признак (професия, политическа принадлежност и др.);
- по извяено отношение (вкл. типична речева проява);
- по случайна проява;
- с комбинирани признаци;
- необяснени.

Разпределението на прякорите прецедентни имена според типа на мотивиращия признак е прокарано при тяхната подредба в приложението.

3. Някои наблюдения и статистики

3.1. Честотност

Регистрираните като прякори лични имена имат следната честота на употреба (с отчитане разсейването на прякора по варианти):

– с една поява: *Бровкин, Бродягата, Бърчовски, Вишински, Гичев, Гоголя, Гунди, Гьоринката, Де Гол, Деникин, Джеко, Дупарата, Еленос, Исак, Калитин, Ким Ир Сен, Колчака, Коцана, Клемансо, Кутуза, Наполеончо, Сократа, Стамбола, Франко, Цола Драгойчева, Черния капитан, [Демезела, Джаро, Джибрито, Джимата, Кадирия, Карабелята, Кокор]*;

– с две появи: *Инджето, Исус, Юдата, Каравела (Каравелите)*;

– с три появи: *Вазов (Ваза), Гемето, Дан Колов, Господа (Господьовото), Сталин*;

– с четири появи: *Дучето*;

– с пет появи: *Кайзера, Гагарин, Хитлер, Чарли (Чарлито)*;

– с 11 появи: *Караджата*.

3.2. Други съпоставки

Поради непредставителния характер на извадката, в тази част на научното съобщение се предлагат само отделни цифрови изражения, като наблюдението е съсредоточено основно върху възможните класификации (придружавани в отделни случаи само от данни за приблизителните съотношения).

Броят на прякорите, образувани от български собствени имена е 31 (от общо 94 употреби, или приблизително 1/3).

Броят на прякорите по имена на жени е 2 (или 2.13%), като единият се носи от мъж.

Количеството прякори по собствени имена, нетипични в културологичен смисъл имена, или инцидентни (герой от филм или пиеса, собственик на имот и под.: *Бърчовски, Бровкин, Еленос, Демезела*,

Кадиря, Карабелята, Коцана, Исак, Джаро, Джимата и др.) е около 13%. Количеството на деактуализирани днес прякори по имена на политически и др. личности (*Джеко, Калитин, Гемето, Гичев, Франко, Клемансо, Кутуза* и др.) е около 11%. Последните две групи (около 23,5%) оформят заедно множеството от наименования, които от съвременна гледна точка не могат да бъдат определени като прецедентни имена.

Като използвани за лично име на българи в речника на Н. Ковачев са посочени само три от мотивиращите имена: *Наполеон* [м., 20], *Сократ* [м., 22] и *Сталин* [м., 93]. Първите два са регистрирани като прякори еднократно, а *Сталин* – в три случая. Съотношението на употребите е съответно: 20:1 (5%), 22:1 (4,5%), 93:3 (3,2%); или общо ЛИ към прякори: 135:5 (3,7%).

От мотивиращите прякори лични имена, прави впечатление употребата на *Инджето* (2 сл.), което липсва в речника на личните имена на Н. Ковачев.

От общо 54 прякора 23 (около 43%) са образувани от фамилии (*Гьоринката, Калитин, Вазов, Гогол, Хитлер, Сталин, Гагарин* и пр.), 6 прякора (около 11%) са по прозвища: *Бродягата, Гунди, Кайзера, Гемето, Дучето, Черния капитан*. Три от прякорите (5,5%) имат разделен състав (*Цола Драгойчева, Ким Ир Сен, Дан Колов*, тук не включваме *Де Гол*, отчетен към фамилиите). Останалите²⁰ 20 прякора (около 37%) са по лични имена, където са ясно обособени две групи прякори: 1) с висока степен на културологична натовареност (*Сократ, Юда, Исус, Чарли* – наднационални; *Индже* – националноспецифично); 2) с висока степен на инцидентност (*Джимата, Джаро, Демезела, Кадиря, Кокора* и др. – това е ясно очертаващата се група на прякори по име на турчин, от когото е закупен имот; *Еленос, Исак, Коцана, Джон* – по име на герой на филм, пиеса, песен).

По отношение на експресивната натовареност на прякора (отразена в неговото тълкуване от информатора) отчетливо се открояват две групи: 1) като отрицателни /4/: *Бродягата, Хитлер, Сократа, Юдата*; вкл. по външен признак /3/: *Дан Колов* (иронично), *Де Гол, Дучето*; като положителни /6/: *Дан Колов, Гагарин, Гунди, Калитин, Караджата, Чарлито*; вкл. по външен признак /3/: *Дан Колов, Инджето*. Тук може да се добави и неконкретизираната мотивация на *Каравела*.

Последното наблюдение поставя под съмнение предположението на

изследвачите за преимуществено отрицателна мотивираност на прякора. По отношение на възможностите на прякорите за изразяване на ирония трябва обаче да се прибавят и всички случаи на мотивираност по речеви признак ('говорел много, като', 'говорел много за'), които са отчетливо оформяща се група. Като цяло, с ярко изявена емоционалноекспресивна мотивировка са 17 прякора (под 20%).

Възможността от собствени имена да бъдат образувани прякори е само една от проявите на лингвокултурологичния феномен на осмислянето на собственото име като културен знак²¹.

ПРИЛОЖЕНИЕ

*Списък на прякори прецедентни имена*²²
ексцерпирани от архива на Център по ономастика
"Проф. Н. Ковачев" към Великотърновския университет

1) По типичен признак на характера или поведението:

Бродягата

Регистриран – 1. "По герой на индийски филм, с изявена черта на характера ('много краде')."

Бърчовски

Регистриран – 1. "По името на баскетболист; поради изявена черта на характера ('запаянко по спорта')." [Прякорът може да бъде свързан освен с черта на характера (както е на предложеното в картотеката мотивиране), още и с типична речева проява, напр. вероятно е "говори често за /любимия си баскетболист/ Бърчовски".]

Гунди

Регистриран – 1. "По умения и способности, 'играе добре футбол'."

Гьоринката

Регистриран – 1. "По прилика в поведението [речева]: 'говорел като Гьоринг (политически водач от времето на Хитлер)'."

Джеко

Регистриран – 1. 'командва /дава команди/ като генерал Жеков'.

Калитин

Регистриран – 1. 'решителен човек'.

Сократя [ЛИ м. 22]

Регистриран – 1. По типична черта в поведението и/или характера ('бил гъркоман').

Цола Драгойчева

Регистриран – 1. По черта на характера [речеви признак] (‘обичала да говори за политика’, с. Подслон, Толбухинско).

Юдата

Регистрирани – 2: 1) ‘не вярва в бога, продажник като Юда (Тервелско)’; 2) ‘голям скъперник’.

[Джъмтата]

Регистриран – 1. “По черта на характера [речеви белег] (‘от името на един македонец, който говорел много. И той говорел също като него’).”

2) По изявено отношение:

Вазов

Регистрирани – 2: 1) “сам си дал прякора”; 2) “обичал да чете Вазов”.

Кайзера

Регистрирани – 5. Необяснени – 4. [Прякорът се свързва с типичен речеви мотив] ‘обича да говори за Вилхелм *Кайзер*’.

Ким Ир Сен

Регистриран – 1. “По изявен белег на речевото поведение; ‘от името на корейския лидер – много говорел за него’.”

3) По типичен външен признак:

Ваза

Регистриран – 1. “Приличал на Иван Вазов.”

Гуголя

Регистриран – 1. “По прилика (най-вероятно външна) с Гогол.”

Дан Колов/Данколовия

Регистрирани – 3. Прякорът се свързва с физически качества, типични и за занимаването им с борба (‘силен, борец’; ‘бил борец и винаги побеждавал’); и с ирония, с антитеза (на същите качества): “човек с рахитично телосложение”.

Де Гол

Регистриран – 1. “С голям изкривен нос, като на Де Гол /президент на Франция/.”

Каравйла

Регистриран – 1. “По прилика (външна) с Любен Каравелов.”

Черния капитан

Регистриран – 1. “По прозвището на герой от едноименен филм. Прякорът се свързва с типична черта на външността (‘много черен’).”

Исус

Регистрирани – 2. Единият не е обяснен. Прякорът се свързва с външна прилика (‘лицето му винаги е с мъченическо изражение’).

[Джбро]

Регистриран – 1. “Приличал на циганин с име *Джаро*”

[Джъбриго]

Регистриран – 1. “Приличал на един евреин на име *Джъбри*.”
[Прякорът е характерен и с възможността си за двойно тълкуване – едно негативно и едно евфимистично.]

4) По типичен социален признак:

Вишински

Регистриран – 1. [Необяснен от информатора. Вероятно по професионално сходство] “На името на Андрей Вишински от СССР – механизатор.”

Гемйто

Регистрирани – 3. Прякорът е навсякъде с мотивация политическа ориентация, “привърженик на Гемето”.

Гичев

Регистриран – 1. “Привърженик на правителството на Стамболийски.”

Каравълите

Регистриран – 1. “Симпатизирали на Либералната партия на *Каравелов*.”

Стамбула

Регистриран – 1. “Горещ привърженик на Стамболовата власт /поскоро на самия Стамболов/.”

Франко

Регистриран – 1. “Заради профашистката си политическа ориентация” [Пенко Кушлев /овчар/, Севлиево].

5) По случайна проява:

Бровкин

Регистриран – 1. “По името на герой от съветски филм.”

Гусподьовото

Регистриран – 1. “По изявена биографична случка (‘привидял му се Господ’).”

[Демезйла]

Регистриран – 1. “Закупил къща от турчин на име *Демезел*”.

Деникин

Регистриран – 1. “По момент от биографията: ‘Бил в Русия и се завърнал в България с войската на Деникин’.”

Елйнос

Регистриран – 1. “Изпълнявал женска роля в пиеса.”

Исак; Исачето

Регистриран – 1. “Играл ролята на *Исак* в драмата “Иванко” от В. Друмев.”

[Кадира/я/]

Регистриран – 1. “Купил имот от турчин на име *Кадир*.”

[Карабелията]

Регистриран – 1. “По името на турчин, от когото е купил имота.”

[Кокур]

Регистриран – 1. “Купил земя от турчин с това име.”

Колчбка

Регистриран – 1. “По изявена биографична случка (‘дядо му дружал с руски офицер на име *Колчак*’).”

Коцбна

Регистриран – 1. “По името на героиня от филма “Циганката”.”

б) С комбинирани признаци:

Гагарин

Регистрирани – 5. Прякорът се свързва с: 1) изявено отношение (‘възторг към Гагарин’); 2) изявено качество, способности [с хипербола] (‘много бърз като шофьор’); 3) по изявена случка [реч; с хипербола] (‘пада с мотор, лекарят му казал, че е летял като Гагарин’)

Джон

Регистрирани – 3. Прякорът се свързва с: 1) името на песенен герой от любима песен (‘за пирата *Джон*’); 2) по името на Джон Кенеди. Третият пример няма обяснение [Димитър Маринов – възможна е трансформация на името по западен модел].

Дупарбта

Регистриран – 1. “По партийно и външно сходство, член на БЗНС, ‘когото оприличават на Спас Дупаринов’.”

Дучето

Регистрирани – 4. Прякорът се свързва с: 1) изявено политическо

пристрастие към *Дучето* (Хитлер) /1/; 2) физически качества ('дебел и угоен').

Инджето

Регистрирани – 2. Прякорът се свързва с: 1) физически качества ('висок, едър, силен като Индже'); 2) изявена биографична случка ('праядо му виждал Индже войвода').

Караджата

Регистрирани – 11. Прякорът се свързва с: 1) външна прилика /6/; 2) изявен биографичен момент [дядо хайдутин] /3/; 3) характерен външен белег ('с черно лице'); 4) черта на характера ('буен')

Сталин [ЛИ м. 93]

Регистрирани – 3. Прякорът се свързва с: 1) външна прилика; 2) политически виждания ('бил поклонник на Сталин [с. Антон, Пирдопски]'); Третият не е обяснен, може да се свърже със съвпадение на личното име [Йосиф Петров].

Хитлер

Регистрирани – 5. Прякорът се свързва с: 1) външна прилика /2/ (елемент – мустаци при единия, с. Валужак, Софийско); 2) черта на характера ('лош човек, звяр', Горно Шивачево, Сливенско; 'много знае и обича да командва', Тервелско); 3) изявена биографична случка ('Като ученик винаги влизал в клас с вдигната ръка и казвал: *Хитлер! Мирно!*', Сливенско).

Чарли/ Чарлито

Регистрирани – 5. Прякорът се свързва с: 1) външна прилика (походка, физиономия, маниери, поражда смях); 2) изявена случка, показваща външна прилика ('Като малък веднъж побягнал от къщи. В бързината нахлул някакви големи обувки. Оприличили го на Чарли Чаплин'); 3) черта на характера ('много жизнен човек, собено остроумен'); 4) изявено отношение в поведението ('много добре имитира играта на Ч. Чаплин').

7) Необяснени:

Гуспода

Регистрирани – 2. Не са обяснени.

Клемансо

Регистриран – 1. "Необяснен (по името на френския политик и държавник; партиен лидер)"

Кутуза

Регистриран – 1. "По името на руския пълководец."

Наполеончо [ЛИ м. 20]
Регистриран – 1. “Не е обяснен.”

БЕЛЕЖКИ

- ¹ Бытие – имя – космос. М., “Мысль”, 1993, с. 642.
- ² Показателен е контекстът, в който попадна този доклад при изнасянето му на научната конференция. Особено любопитна ми се вижда идеята на изтъкнатия социолингвист А. Пачев за “постмодерна социолингвистика”. Тя, от една страна, свидетелства за детерминологизацията на термина “постмодернизъм” (поради прекомерното разширяване на неговото приложение); напомня, от друга страна, за сравнително новия термин “постпостмодернизъм” и добре илюстрира, от трета страна, тогвалната днес (вероятно интегративна) нагласа за свързване на езиковедските анализи с анализ на други факти на културата (национални, социални, политически, икономически, технически, религиозни [вкл. арелигиозни] и пр.).
- ³ **Маслова, В.** Лингвокултурология. М., 2001, с. 52.
- ⁴ Пак там, с. 54–55.
- ⁵ Когато се употребява терминът “прецедентни имена на културата” проличава акцент върху тяхната етноспецифичност или върху функционирането им изобщо като маркери за оразличаване на една културологична система от друга. Тъй като въпросът за културните взаимодействия (трансмисия, интеграция, заимстване, мултикултурна дифузия и глобализация), които са основните форми на културната динамика, според мен е не по-малко съществен, по-подходяща ще бъде употребата само на словосъчетанието “прецедентни имена”. Както личи и от подбрания материал, анализът не се ограничава в националноспецифичните прецедентни имена, а включва и прякори, образуване от чужди имена, хиперкултурни маркери, които са резултат от различните типове културно взаимодействие.
- ⁶ Георгиев, Ст. Собствените прозвищни имена. – *Български език*, 1971, кн. 3, с. 21.
- ⁷ По-подробни разсъждения по този въпрос са представени в: **Гърдев, Ст.** Множествено число на собствените имена. – В: *Българистични проучвания, т. 2. Актуални проблеми на славистиката и българистиката*, В. Търново, 1997, с. 33–48.
- ⁸ **Ревзин, И.** Структура языка как моделирующей системы, М., 1978, с. 181.
- ⁹ Срв. също: “Собствените съществителни са единственият клас съществителни, които за назоваване на обекта не се нуждаят от обозначаване на възплетените от обекта свойства.” – **Буров, Ст.** *Езикова категоризация на предметността (граматични класове и категории на съществителното име в съвременния български език)*. В. Търново, 2004

(ръкопис на дисертация за присъждане на научната степен “доктор на филологическите науки”), с. 54.

¹⁰ **Буров, Ст.** Цит. съч., с. 55. Във възприетата от автора терминология терминът “екстензионал” е синоним на “денотат”, а “интензионал” – на “сигнификат”.

¹¹ **Степанов, Ю. С.** В трехмерном пространстве языка. (Семиотические проблемы лингвистики, философии, искусства), М., 1986, с. 254 и сл. Понятието е елемент на прагматическата семантика.

¹² Известно е, че всеки обект, означен с дадено име, освен свои индивидуални признаци (които могат да станат част от неговата “каузална история”) притежава и **общи признаци**, напр.: живо същество, лице, мъж. Тези признаци се свързват с цялостното функциониране на именната система. Особен интерес представлява (и е твърде актуален днес) въпросът за т.нар. националноспецифичен характер на името, проявяващ се във възможността определени имена да се идентифицират като прототипични за дадена националност, напр. руски (*Серьожа, Наташа*), френски (*Филип, Жанет*), италиански (*Клаудия, Джовани*), немски, испански, полски и т. н., които при това имат и съответните типични другонационални варианти (срв. напр. *Джорд, Жорж, Джовани, Георги* и др.). Във връзка с темата на доклада, тук ще отбележа само, че подобни типично чужди форми често се използват у нас като варианти за назоваване на лицата, които имат същото (но в български вариант) лично име – една трансформация, която според мен е на границата между лично име и прозвище, срв. *Георги – Джордж, Димитър – Джими, Мария – Мари* и пр., и която и чиято мотивираност трябва да е обект на лингвокултурологичните анализи.

¹³ **Косеска-Тошева, В.** Българско-полска съпоставителна граматика, Т. 2. Семантичната категория определеност / неопределеност, С., 1990, с. 36. Ще допълня, че това означава **преодоляване на задължителната контекстуалност** на референциалната употреба на собствените имена.

¹⁴ От гледна точка на възможността за отнесеност към повече от един обект, смятам, че тя е толкова по-висока, колкото по-национално типично е името (*Иван, Димитър, Георги*), и толкова по-ниска, колкото по-висока е известността на свързания с името референт в максимално широк контекст (напр. *Чарлз Дарвин, Георги Сава Раковски*). Противоречието между тези два признака (типично име – известна личност) води до познатата ни употреба на инициал за второто име или на различни приложения, вкл. прякори, срв. *Тодор Ив. Живков, Георги Иванов Гонзо*.

От гледна точка на възможността за употреба на името като прякор пропорционалностите са точно в обратен вид.

¹⁵ В този смисъл като прецедентни могат да се мислят всъщност и най-разпространените български лични имена – по имената на християнски светци. За тяхното отдалечаване от възприемането им като прецедентни роля оказват както спецификите на официалното кръщаване, така и хилядолетната им употреба. Лишени от типичния за другите преноси на прецедентните имена експресивен конотативен елемент в значението, те обаче, както е добре известно, не са лишени от значение.

- ¹⁶ **Буров, Ст.** Цит. съч., с. 55–56. В подобен план, без да са обаче така терминологизирани, са и характеристиките за семантиката на прякорите, дадени от Ст. Георгиев в цитираното съчинение.
- ¹⁷ Или обекти (чрез преход в нарицателно име)
- ¹⁸ Вж. интересен съвременен материал в: **Бонджолова, В.** Оказионализми от собствени имена. – В: *Състояние и проблеми на българската ономастика*, т. 6, В. Търново, 2002.
- ¹⁹ Тъй като един и същ прякор може да се свързва с различни признаци, за целите на подобен анализ е задължително необходима информация за мотивировката на прякора, с която, за радост, се отличават описанията на прякори в архива на Центъра по ономастика към ВТУ.
- ²⁰ Като самостоятелен случай са отделени прякорите *Господя, Господьовото*.
- ²¹ Основните възможности за включване на прецедентните имена на културата в езиковата система, представени по възходящия ред на тяхната представителност, според мен са: речеви сравнения и метафорични наименования; оказионално словообразуване и оказионални варианти на фразеологични и устойчиви съчетания; образуване на прякори; участие в средствата на официалната номинация; участие във фразеологизми.
- ²² В квадратни скоби са записани прякорите, които от съвременна гледна точка (или по принцип) не могат да бъдат приети за същински прецедентни имена, т. е. тук са окачествени като инцидентни.
В квадратни скоби след прякорите се посочва честотността на тези от тях, които се срещат и като лични имена, според **Ковачев, Н.** Честотно-тълковен речник на личните имена у българите. С., 1987.
- Извадката трябва да бъде окачествена като начална, тъй като е в приблизителен обем от 4500 фиша.
- Предложеното на фиша обяснение на записвача е оградено с двойни кавички, а когато той от своя страна е цитирал своя информатор, се използват единични кавички. Собствените ми допълнения към текста на фиша съм поставил в квадратни скоби.